

MISJONARZE DLA AFRYKI ZGROMADZENIE DUCHA ŚWIĘTEGO – SPECYFIKA i ETAPY ROZWOJU (1703–1914)

SEMINARIUM DUCHA ŚWIĘTEGO

Jednym z interesujących przykładów rozwoju zgromadzenia misyjnego dla Afryki są Misjonarze Ducha Świętego, którzy przeżyli podwójne narodziny w XIX wieku. Autor stawia sobie za cel ukazanie dynamizmu rozwoju tej fundacji misyjnej w okresie od założenia w roku 1703 do I wojny światowej. Najpierw spójrzmy jednak na genezę i powstanie Zgromadzenia Ducha Świętego — *Congregatio Sancti Spiritus sub tutela Immaculati Cordis Beatae Mariae Virginis* (CSSp) i jego rozwój, do momentu fuzji w 1848 r.

W 1703 r. 24-letni młodzieniec Klaudiusz Franciszek Poullart des Places wraz z dwunastoma seminarzystami założył w Paryżu Seminarium Ducha Świętego, które tworzyli kapłani bez ślubów publicznych (dekret państwowy z 1666 r. zabraniał zakładania nowych zgromadzeń zakonnych) oraz bracia świeccy¹. Zadaniem seminarium miało być przygotowywanie ubogich seminarzystów do kapłaństwa. Założyciel podkreślił w *Regule domowej* specjalne poświęcenie się wszystkich

---

* Ks. dr nauk teologicznych (historia Kościoła) ze Zgromadzenia Słowa Bożego (SVD), wykładowca na Wydziale Teologii UWM, zajmuje się historią misji, mieszka w Rzymie.

¹ Klaudiusz Poullart des Places, którego ojciec był adwokatem w parlamencie Bretanii, urodził się w Rennes w 1679 r. W młodości zaprzyjaźnił się z nieco starszym od siebie Ludwikiem Grignon de Montfort. Jako uczniowie jezuickiego Kolegium Św. Tomasza Becketa w Rennes siedzieli w jednej ławce i snuli marzenia o misjach wśród najuboższych. Rozważali wtedy również projekt założenia zgromadzenia zakonnego. Świątobliwy Klaudiusz miał szczególne nabożeństwo do Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny. Ludwik, po ukończeniu seminarium Saint-Sulpice w Paryżu, otrzymał święcenia 5 czerwca 1700 roku. Jeszcze jako kleryk, wraz z 12 seminarzystami, których nie stać było na opłacenie kosztów pobytu w seminarium zainicjował 27 maja 1703 r., w uroczystość Zesłania Ducha Świętego powstanie Seminarium Ducha Świętego. Seminarium dało początek nowej wspólnotce zakonnej pod nazwą Zgromadzenie Ducha Świętego. Zajmowało się kształceniem ubogich kleryków i prowadzeniem misji wśród najuboższych; por. Z. Warcholik, *Klaudiusz Poullart des Places*. Seria: *Rekolekcje z...*, Kraków 2002. Z obcojęzycznej literatury o pierwszym założycielu duchaczy zob. J. Michel, *Claude François Poullart des Places, Fondateur de la Congregation du Saint Esprit*, Paris 1962; J.Th. Rath, *Geschichte der Kongregation vom Heiligen Geist*, t. 1: *Das Pariser Seminar vom Heiligen Geist für arme Kleriker 1703–1800*, Düsseldorf 1972; H.J. Koren, *To the Ends of the Earth. A General History of the Congregation of the Holy Ghost. 1–20 from Wealth to a Pauper's Grave*, Pittsburgh 1983; S. Farragher, *Claude François Poullart des Places 1679–1709*, Dublin 1989.

studentów Duchowi Świętemu (*Pisma, Reguły*, nr 1). Po raz pierwszy zgromadzenie zostało kanonicznie zaaprobowane przez arcybiskupa Paryża i państwo w 1734 r. Zaaprobowana *Reguła* potwierdzała wcześniejsze szczególne poświęcenie oraz określała cel zgromadzenia: formację ubogich księży, gotowych na wszystko, by głosić Ewangelię biednym, a nawet niewierzącym. Trzeba uczynić w Kościele miejsce dla najbardziej opuszczonych². Za cel przyjęto szczególną cześć do Ducha Świętego, pracę duszpasterską we Francji (z braku kapłanów) oraz ewangelizację ludności tubylczej w koloniach francuskich. Zgromadzenie przeżywało od początku dynamiczny rozwój. W 1709 r. miało w swoich szeregach 70 studentów, a już w 1726 r. ponad 300 kapłanów, którzy pracowali w różnych regionach Francji. Początkowo seminarzyści z braku wykładowców uczęszczali do jezuickiego Kolegium św. Ludwika Wielkiego w Paryżu. Założyciel osobiście troszczył się o ich formację moralną i duchową. Ponieważ nie był w stanie temu zadaniu podolać, założył więc Kongregację Ducha Świętego pod wezwaniem Najświętszej Panny Niepokalanie Poczętej. Ci seminarzyści, którzy chcieli wstąpić do zgromadzenia, przed złożeniem ślubów, odbywali najpierw dwuletni nowicjat. *Reguła* z 1734 r. oprócz prowadzenia misji ludowych wymieniała również prowadzenie misji wśród niewiernych Kanady, Chin i Indochin. Ten ostatni rodzaj apostołatu cieszył się największą popularnością wśród studentów. Zgromadzenie wkrótce rozpoczęło pracę misyjną w Chinach, Syjamie oraz francuskich koloniach Afryki (Senegal) i Ameryki. Duchaczom powierzono Prefekturę Apostolską Saint-Pierre-Miquelon (1766), Gujanę Francuską (1776), Prefekturę Apostolską Senegalu (1781) oraz prowadzenie seminariów duchownych w Verdun (1737–1745) i Meaux (1737–1792). W sumie w XVIII wieku w prowadzonych przez nich seminariach wyświęcono 1.300 księży. W 1750 r. czterech duchacze byli biskupami misyjnymi. Misyjne znaczenie zgromadzenia wzrosło jeszcze bardziej przez przejście misji jezuickich po kasacie zakonu w 1773 r. Wielka rewolucja francuska przyniosła ze sobą trudne czasy dla zgromadzenia. Władze francuskie dwukrotnie cofnęły duchaczom uznanie prawne (1792–1804) i (1809–1816). Tylko ze względu na pracę dla misji w koloniach francuskich Ludwik XVIII zgodził się w roku 1816 na reaktywowanie zgromadzenia. Jego odrodzenie było jednak skromne. Po 90 latach statuty diecezjalne zgromadzenia zostały zamienione w bezpośrednią zależność od Stolicy Apostolskiej w wyniku papieskiego zatwierdzenia Kongregacji w 1824 r. Arcybiskupowi Paryża pozostawiono prawo zatwierdzenia Przełożonego Generalnego zgromadzenia. Ale również to prawo zostało przekazane Kongregacji Rozkrzewienia Wiary w 1848 r. Kolejne trudności przyniosła zgromadzeniu rewolucja lutowa 1830 r. Partia socjalistyczna zamierzała zlikwidować zgromadzenie, oskarżając go o współpracę ze starym rządem, i twierdząc, że uczniowie seminarium są przeszkodą w nowej polityce kolonialnej³. Duchacze nie mogli liczyć na dofinansowanie państwowe, dlatego 67 seminarzystów zostało rozproszonych. Dopiero w 1831 r. seminarium wznowiło normalną działalność. Mimo licznych wysiłków

² H.J. K o r e n, *Essays on the Spiritan Charism and on the Spiritan History*, Bethel Park 1990, s. 18–19.

³ A. C a b o n, *La Congregazione dello Spirito Santo*, w: M. Escobar (red.), *Ordini e Congregazioni Religiose*, t. 2, Torino 1952, s. 1057.

przełożonych zgromadzenie z trudem życie utrzymywało się. Ratunek nadszedł dopiero w 1848 r. ze strony Franciszka Libermanna⁴. Dziwnym zbiegiem okoliczności odrodzenie Kongregacji Ducha Świętego wzięło początek w Rennes, mieście urodzenia Poullarta des Places'a i kolebki jego dzieła oraz domu eudystów⁵.

FUZJA KONGREGACJI W ROKU 1848

Zgromadzenie Misyjne Ducha Świętego bywa niekiedy porównywane ze starym drzewem, które wypuszcza stale nowe gałęzie i przynosi ciągle bogate owoce. Fakt ten może wynikać z tego, że zgromadzenie posiada dwa różne korzenie⁶. W roku 1848 rewolucyjna fala ogarnęła prawie całą Europę. Francja nie była tu wyjątkiem. W atmosferze i pod wpływem wrzenia rewolucyjnego, doszło tam do zniesienia niewolnictwa. O. Retif zauważył, że było łaską, iż zgromadzenie misyjne założył człowiek trochę bezpieczny, który nie był emocjonalnie związany z określoną cywilizacją, mentalnością czy ojczyzną⁷. W dniu 21 lutego 1848 r. Stolica Apostolska zatwierdziła regułę nowego zgromadzenia.

Ojciec Franciszek Libermann i ks. Aleksander Monnet szybko doszli do porozumienia, gdyż stało się to dla obydwu stowarzyszeń koniecznością. Dziesiątego czerwca 1848 roku zebrali się przedstawiciele obydwu Zgromadzeń i omówili warunki ewentualnego zjednoczenia, o ile oczywiście Stolica Apostolska wyraziła

⁴ Jakub Franciszek Maria Paweł Libermann urodził się 12 kwietnia 1802 r. w Zabern w Alzacji (Francja). Ojciec Eliezer Libermann (od 1808 r. Lazar) otrzymał wykształcenie w Wyższej Szkole Talmudycznej w Lublinie w latach 1778–1788. Jego przodkowie wywodzili się z Polski. Ojciec został rabinem gminy żydowskiej w Saverne (Alzacja) i z największą pieczołowitością zachowywał przepisy prawa. Franciszek był przeznaczony przez ojca na rabina-następcę. Dlatego od dziecka otrzymał odpowiednie wykształcenie, zwłaszcza poprzez studia teologiczne w Metz. Był wysoce uzdolniony i nie wierząc, zdał wszystkie egzaminy. Przeswoił sobie język francuski i rozpoczął naukę łaciny i greki. Oczarowany myślą „Emila” Rousseau, pełen łęku udał się w 1926 r. do Paryża, aby spotkać się z Dawidem Drachem, przyjacielem rodziny. Ale ten nie był już wielkim rabinem Paryża, lecz po swoim przejściu na katolicyzm został profesorem języków orientalnych na uniwersytecie. Drach uczynił Libermanna swoim sekretarzem i sprowadził go na swoją drogę. W ten sposób Libermann przyjął w 1826 r. chrzest i nowe imię Franciszek-Maria-Paweł. Przebywał w Wyższym Seminarium Duchownym w St. Sulpice, gdzie tuż przed otrzymaniem święceń subdiakonatu w 1829 r. przeżył atak epilepsji. Choroba była stanem fizycznie, a zwłaszcza psychicznie nie do zniesienia. Ponadto nie miał przeszłości, ojciec bowiem wyklął go i wykreślił z rodziny; nie miał też przyszłości, ponieważ droga do kapłaństwa była przed nim kanonicznie zamknięta. Po opuszczeniu wyższego seminarium w drodze łaski pozwolono mu wyjechać do niższego seminarium w Issy pod Paryżem, gdzie spędził sześć lat (1831–1837), aż do objęcia funkcji mistrza nowicjatu u Ojców Eudystów w Rennes (1837–1839). Kiedy epilepsja ustała, a Kongregacja *Propaganda Fide* zaaprobowwała jego plan „Dzieła Czarnych”, pod warunkiem przyjęcia święceń kapłańskich, Libermann przygotowywał się w seminarium w Strasburgu przez subdiakoniat i diakonat (8 sierpnia) do święceń kapłańskich, których udzielono mu w dniu 18 września 1841 r. w Amiens. Zmarł 2 lutego 1852 r. w Paryżu; zob. J.Th. Rath, *Pater Libermann. Sein Leben, sein Werk*, Knechtsteden 1980.

⁵ J. Michel, *Missionnaires bretons d'outre-mer XIXe-XXe siècles*, Rennes 1997, s. 107.

⁶ M. Bauer, H.J. Reetz, *Zu den Armen gesandt. 300 Jahre Mission der Spiritaner*, Dornagen 2002, s. 7.

⁷ F. Nicolas, *D'un «projet missionnaire»*, w: P. Coulon (red.), *Libermann 1802–1852. Une pensée et une mystique missionnaires*, Paris 1988, s. 312.

to zgodę. Dekret papieża Piusa IX z 10 września 1848 roku postanawiał w tej sprawie: „Zjednoczenie dokona się w ten sposób, że Stowarzyszenie Serca Maryi przestanie istnieć, a członkowie jego zostaną wcieleni do Zgromadzenia Ducha Świętego”⁸. Postanowiono też wprowadzić zmianę w dotychczasowej nazwie na Zgromadzenie Ducha Świętego pod opieką Niepokalanego Serca Maryi — na pamiątkę stowarzyszenia o. Libermanna⁹. Franciszek Libermann pisał, że połączenie zgromadzeń odpowiada woli Bożej: „My podejmujemy obaj to samo dzieło, idziemy w tym samym kierunku. Nie może być w zamyśle Opatrzności, że dwa zgromadzenia czynią dzieło, do którego wystarczyłoby jedno”¹⁰. Zgromadzenie, które odtąd popularnie będzie znane jako Duchacze, powinno za wolą nowego przełożonego być obrońcą słabych¹¹.

Nie zmieniając *Reguły*, dodano do nich *Konstytucje*, które uzupełniały je w tych nowych warunkach. Delikatną kwestią był wybór nowego przełożonego. Problem rozwiązano w ten sposób, że dotychczasowy przełożony duchaczy, ks. Aleksander Monnet został mianowany biskupem i wikariuszem apostołskim Madagaskaru, zaś o. Libermann został nowym Przełożonym Generalnym odnowionego Zgromadzenia Ducha Świętego. Wzmocnione i odmłodzone zgromadzenie szybko scementowało się i weszło w nowy etap swego rozwoju, przyjmując za swoją dewizę słowa *Cor unum et anima una* — „Jedno serce i jedna dusza”. Założyciel, Franciszek Maria Paweł Libermann został przełożonym generalnym połączonych zgromadzeń, autorem poważnych prac z zakresu duchowości, zreorganizował zgromadzenie¹². Przeprowadził ze sobą 29 księży i 10 nowicjuszy, podczas gdy w Seminarium Ducha Świętego zastał 7 członków i 20 stowarzyszonych¹³.

Misje powierzone od początku Zgromadzeniu Ducha Świętego obowiązywały nadal po fuzji. Po odnowieniu zgromadzenia przejęto również odpowiedzialność za

⁸ A. Cabon (red.), *Notes et Documents Relatifs à la Vie et à l'Oeuvre du Vénérable François-Marie-Paul Libermann*, 13 tomów i suplement, Paris 1929–1956, Maison Mère (odtąd: ND, X, 47–60). Decyzja Kongregacji *Propaganda Fide* brzmiała: „...cosicchè cessando fin d’ora la prima congregazione sotto il titolo del S. Cuore di Maria vengano gli alunni incorporati in quella dello Spirito Santo”. ND, X, s. 59. Problem zjednoczenia obu zgromadzeń omawia M. L e g r a i n, *Une union de Congrégation au XIX siècle le „Saint Esprit” et le „Saint Coeur de Marie”*, w: P. Coulon (red.), *Libermann 1802–1852*, s. 695–727.

⁹ Dekretem z 3 listopada 1848 Kongregacja określiła dokładną nazwę: *Sodalitium Sancti Spiritus sub invocatione Immaculati Cordis Beatae Mariae Virginis*. Nazwa została zmieniona w 1909 r. przez Kongregację ds. Zakonów na *Congregatio Sancti Spiritus sub tutela Immaculati Cordis Beatissimae Virginis Mariae*.

¹⁰ Cyt. za: S. O t t o, *Aims of the Holy Ghost Fathers*, „African Ecclesiastical Review” (1960), nr 3, s. 239.

¹¹ Celem nowego zgromadzenia po dokonanej fuzji była — według Libermanna — ewangelizacja ubogich z preferencją pracy misyjnej na Czarnym Łądzie. Libermann chciał, aby jego misjonarze stali się adwokatami, oparciem i obroną dla małych i słabych. Tak rozumiana misja potrzebowała jako solidnego gruntu konsekracji zakonnej, która żywi się modlitwą i życiem wspólnotowym; por. B. M o n d i n, *Dizionario storico e teologico delle missioni*, Roma 2001, s. 291.

¹² *Duchacze*, w: F.L. Cross, E.A. Livingstone (red.), *Encyklopedia Kościoła*, t. 1, Warszawa 2004, s. 554.

¹³ J.Th. R a t h, *Nach hundert Jahren. Spiritaner Provinzen und Missionen*, w: *Aus Finsternissen steigt ein Licht. Festschrift zum 100 jährigen Todestag des Ehrw. Diener Gottes Franz Maria Paul Libermann am 2. Februar 1952*, Knechtsteden 1952, s. 29.

parafie na wyspach: Martynice, Gwadelupie, Reunion i Mauritiusie oraz w Prefekturze Apostolskiej Pondicherry w Indiach. Z tej misji zgromadzenie wycofało się w 1886 r. po zniesieniu prefektury i przyjęło nowe misje na Haiti, Trynidadzie i w Amazonii (Brazylia). Duchacze stali się pionierami katolickiej działalności misyjnej w Afryce Wschodniej i Zachodniej.

We Francji, począwszy od 1851 r. duchacze otwarli kolegia i dzieła charytatywne oraz przejęli odpowiedzialność za parafie na Martynice, Gwadelupie, Gujanie i Reunion. Dwunastego lutego 1852 r., kiedy Libermann odchodził do wieczności, jego zgromadzenie liczyło 58 ojców i 30 braci¹⁴.

REGUŁA ZGROMADZENIA i JEGO CEL

W 1845 r. w Amiens została opublikowana i nieznacznie zmodyfikowana *Reguła Prowizoryczna Zgromadzenia Niepokalanego Serca Maryi*, której tekst liczył 192 strony¹⁵. W międzyczasie została dokonana zmiana przez wprowadzenie do zgromadzenia braci koadiutorów, którzy podejmowali pracę fizyczną. Założyciel poświęcał im coraz więcej troski. Ostatecznie w 1851 r. została opublikowana specjalna reguła dla braci¹⁶.

Po fuzji zgromadzeń w 1848 r. w regułach ustawodawczych, które Libermann dołączył do reguły duchaczy, stwierdza się, że głównym celem zgromadzenia jest poświęcenie się jego członków dla zbawienia grzeszników przez życie całkowicie apostołskie oraz, że szczególnym przedmiotem jego troski są dusze najbardziej potrzebujące i opuszczone¹⁷. W kwestii ubóstwa członkowie zgromadzenia będą unikać w zewnętrznych praktykach manifestowania takiego ubóstwa, które mogłoby wydawać się dla obcych przesadne¹⁸.

W 1849 r. reguła prowizoryczna została przepracowana przez Libermanna jako potwierdzenie i rozszerzenie reguły łacińskiej duchaczy pod tytułem *Règlements de la Congrégation du St. Esprit sous l'invocation de l'immaculé Coeur de Marie* i po dokonaniu niektórych zmian tworzy dzisiejsze konstytucje zgromadzenia. Na temat celu zgromadzenia wypowiadało się wielu autorów. O. Otto Stanley krytycznie je rozpatruje¹⁹ i podkreśla, że o. Libermann myślał o więcej sprawach niż tylko

¹⁴ W stulecie istnienia zgromadzenie liczyło 4.500 członków, w tym 800 braci. Ich oddanie dla sprawy Czarnych kosztowało życie ponad 2.500 duchaczy; por. P. Mailloux, *L'Humble Libermann 1802-1852*, „Grands Lacs” 1952, nr 3, s. 30.

¹⁵ ND, II, s. 235-265.

¹⁶ P. Coulon, *D'un «projet missionnaire»*, s. 308.

¹⁷ ND, X, s. 450.

¹⁸ Tamże, s. 559.

¹⁹ O. Otto podejmuje krytyczną analizę stanowisk o. Adriana L. Van Kaam (*A Light to the Gentiles*, Pittsburg 1959) i Henry J. Korena (*The Spiritans. A History of the Congregation of the Holy Ghost*, Pittsburg 1958). Zarzuca im zbyt szeroką interpretację celów zgromadzenia w rozumieniu ojca Libermanna. Wymienieni autorzy zdają się twierdzić, że zainteresowania apostołskie ojca Libermanna były bardzo szerokie. „Od samego początku swojej książki o. Koren usiłuje sugerować, że nie-misyjne przedsięwzięcia są historycznymi celami zgromadzenia”. Według Korena, zgromadzenie było nauczającym w szerokim znaczeniu, nie tylko w sensie formacji misyjnej i kapłańskiej; zob. S. Otto, *Aims of the Holy Ghost Fathers*, s. 238.

o ewangelizacji pogan. Jak wszystkie wielkie umysły apostołskie, był głęboko zatroskany i dużo rozważał zarówno o naglających problemach społecznych, jak i o krajach pogańskich. Edukacja była dla o. Libermanna fundamentalną częścią budowania Kościoła w krajach misyjnych. Również projekty edukacyjne w Europie miały służyć temu celowi, stanowiąc źródło powołań misyjnych i dochodów. Cele Misjonarzy Ducha Świętego i ojca Libermanna zostały jasno ujęte w regułach i konstytucjach. Konstytucja druga stwierdza: „Jego specyficznym i wyróżniającym celem jest podejmowanie pokornej i mozolnej posługi, dla której Kościół z trudem znajduje pracowników apostołskich, zwłaszcza ewangelizacji pogan, szczególnie tych czarnej rasy. Oprócz tego, niech tylko taka praca, wyraźnie wymagana przez Stolicę Apostolską, będzie zaakceptowana i również, na drodze wyjątku, inne prace, które są użyteczne zarówno dla Kościoła, jak są zgodne z interesami Kongregacji”²⁰. Stąd w kwestii celu można wymienić u o. Libermanna następujące zadania:

1. Zgromadzenie chce służyć w Afryce, która stanowi główne pole jego pracy ewangelizacyjnej aż do pełnego założenia rodzimych Kościołów. Jednocześnie Zgromadzenie przejmuje także odpowiedzialność za dawne misje zgromadzenia na innych terytoriach.
2. Zgromadzenie musi skonsolidować się swoją obecnością w ojczyźnie wobec nadmiernych żądań płynących z misji.
3. Tak zwana praca społeczna w ojczyźnie jest po linii celów zgromadzenia.
4. Praca edukacyjna poza misjami pośrednio wiąże się z celem zgromadzenia: na misjach stanowi integralną część tworzenia Kościołów lokalnych²¹.

W ciągu zaledwie trzech lat Libermann dodał do reguły zgromadzenia normy, które miały na celu zapewnić wspólnotom, rozproszonym w odległych miejscach, jednolitość i jedność oraz przekazał zarządzenia, które służyły ich dalszemu rozwojowi. Od 1855 dzięki zabiegom Generała w regułach zapisano śluby publiczne.

W 1855 r. Stolica Apostolska uznała oficjalnie Kongregację jako zgromadzenie zakonne podlegające Stolicy Apostolskiej ze ślubami prostymi i pozwoliła na noszenie stroju zakonnego. Do pierwotnej *Reguły* dodano wówczas *Konstytucje* zakonne i ustanowiono nową administrację z podziałem na prowincje i okręgi misyjne. Władzę ustawodawczą stanowiła Kapituła Generalna (zwoływana początkowo co 12, a od 1962 r. co 6 lat), która wybiera generała i 6 asystentów, tworzących Radę Generalną. Rada po konsultacjach mianowała prowincjałów na okres 3-letni, ci zaś przełożonych lokalnych i dyrektorów poszczególnych dzieł.

W 1908 r. zgromadzenie przeszło pod zależność od Kongregacji Zakonów. Prawnie zgromadzenie funkcjonuje według *Prawa Kanonicznego* i *Reguły Życia* przegłosowanej przez Kapitułę Generalną w 1986 r. i zatwierdzonej przez Kongregację Zakonów i Instytutów Świeckich (7.06.1987). *Reguła Życia* składa się z dwóch części; pierwsza to *Konstytucje* zatwierdzone przez Stolicę Apostolską,

²⁰ *Constitution* 2, nr 7 (wersja angielska z 1959 r.).

²¹ H. K o r e n, *To the Ends of the Earth*, s. 266.

które nie mogą zostać zmienione; druga to normy do wdrożenia w życie, które zawierają elementy możliwe do zmiany przez Kapitułę Generalną w zależności od czasów i miejsc²².

ERA O. IGNACEGO SCHWINDENHAMMERA (1853–1881)

Libermann marzył, że jego następcą zostanie o. Fryderyk Le Vavas seur, współzałożyciel Dzieła Czarnych. Jednakże cechujące go spontaniczność i nie-stałość nie rokowały, że będzie dobrym szefem na przyszłość. Kiedy na łożu śmierci współbracia chcieli, aby wskazał następcę, poprosił jeszcze o dwa dni do namysłu. Wysłuchał zarówno Le Vavasseura, jak i Schwindenhammera, a każdy z nich wskazywał na drugiego. W końcu powiedział do tego drugiego: „Wierzę, że Wy powinniście się poświęcić!”. O. Ignacy Schwindenhammer, Alzatzczyk, jego długoletni doradca (od 1844)²³ pozostał bez wątpienia wśród historyków jednym z najsurowiej ocenianych przełożonych zgromadzenia²⁴. Kiedy obejmował kierownictwo, znał problemy zgromadzenia i miał na nie odpowiedzi, był najlepiej przygotowany kandydatem na ten urząd. Osiem dni po śmierci Libermann a, Ignacy Schwindenhammer poddał swoją kandydaturę najpierw pod wstępne głosowanie wszystkich obecnych misjonarzy, co stanowiło niezwykle ewenement w historii zgromadzenia. Ale dopiero po ocenie jego rocznej pracy w funkcji wikariusza generalnego współbracia mieli ostatecznie zdecydować, czy ma pozostać Przełożo-

²² H. K o r e n, *Spirito Santo*, w: *Dizionario degli Istituti di Perfezione (DIP)*, t. 8, Roma 1988, kol. 2026–27.

²³ Ignacy urodził się 13 lutego 1818 r. w Ingersheim (diecezja Strasburg). Był najstarszym synem pobożnej i poważanej rodziny. Idąc za przykładem swoich pięciu braci i siostr także poświęcił się Bogu. Ignacy spotkał po raz pierwszy swojego przyszłego przełożonego Franciszka Libermann a w 1841 r., kiedy wstępował do seminarium w Strasburgu. Dwa lata później zgłosił się do założonego przez o. Libermann a nowego zgromadzenia. Jako kapłan rozpoczął nowicjat w La Neuville 8 września 1843 r. O. Libermann miał o nim bardzo dobrą opinię. Rok później tak pisał o swoim nowicjuszu: „Jest wspaniałym towarzyszem, bardzo pobożnym i zdolnym, mądrym doradcą i urodzonym administratorem (...). Jest dobry, by zostać tutaj i nie wyjechać na misje”. Fragment listu do Le Vavasseura z 10 marca 1844 r. Ignacy został potem profesorem w scholastykacie Notre-Dame du Gard, następnie jego przełożonym. W październiku 1849 r. został wybrany asystentem generalnym. Franciszek Libermann pytał go często o radę i brał w obronę; zob. P. C o u l o n, *Note sur le Père Ignace Schwindenhammer (1818–1881) et sur son mode d'administration*, w: tenże (red.), *Libermann 1802–1852*, s. 161–163; także H. K o r e n, *Essays on the Spiritan Charism*, s. 265.

²⁴ Z natury był chłodny i zdystansowany, nazbyt formalny i władczy w relacja z swoimi współbraćmi. Kładziony przez niego akcent na ślepe i bezwzględne posłuszeństwo nadał błędny kierunek duchowi zgromadzenia. Schwindenhammer nigdy nie wzbudzał uczucia w sercach swoich współbraci, brakowało mu głębokiego szacunku dla każdego osobistego powołania, jakim wyróżniał się o. Libermann. Miał upodobanie do dokładności i punktualności według rytmu zegarka i wydaje się, że koncentrował jak najwięcej współbraci w dużych domach. Ta linia postępowania utrudniała współbraciom funkcjonowanie w warunkach misyjnych, ponieważ wymóg ewangelizacji był często w konflikcie z jego dążeniem przestrzegania przez współbraci różnych ćwiczeń religijnych w określonych porach dnia. Nawet błogostawiony Jakub Laval nie uchronił się przed zarzutami braku ducha religijnego. Nadmierna centralizacja władzy w jednych rękach wpływała też niekorzystnie na rozwój autonomicznych prowincji zgromadzenia; por. H. K o r e n, *To the Ends of the Earth*, s. 313.

nym Generalnym duchaczy. Po rocznej weryfikacji w głosowaniu Schwindenhammer otrzymał 16 głosów na 20 oddanych, a tym samym 10 lutego 1853 r. został wybrany na dwunastego przełożonego generalnego dużą większością głosów i pozyskał zaufanie współbraci z zewnątrz. Już w czasie próbnej kadencji przygotował swoją dalszą pracę Przełożonego Generalnego²⁵. Rozpoczął się 29-letni okres jego kierownictwa zgromadzeniem, który położył fundamenty i zainicjował czas wielkiej ekspansji duchaczy. Schwindenhammer był znakomitym organizatorem, ale nie był kochany przez współbraci za swój bardzo osobisty, autorytarny, centralistyczny i uniformistyczny styl rządzenia²⁶. Szybko stworzył bardzo scentralizowaną administrację, wymagając sprawozdań nawet z najmniejszej sprawy. W związku z tym znacznie rozwinęły się archiwa zgromadzenia, ponieważ wszystko było dokładnie numerowane i przechowywane²⁷.

W chwili objęcia władzy do Zgromadzenia Ducha Świętego należało 64 kapłanów i 42 braci²⁸. Zarząd zgromadzenia pozostał bez zmian, oo. Mathurin Gaultier i Nicolas Warnet, dawni radcy pozostali nadal w Radzie Generalnej aż do śmierci, natomiast w zgodzie z oczekiwaniem, urząd drugiego asystenta objął Fryderyk Le Vasseur, który początkowo kierował nowicjatem, a od 1855 r. seminarium kolonialnym w Domu Macierzystym w Paryżu. Obaj jeszcze młodzi Schwindenhammer (34 l.) i Le Vasseur (44 l.) wzajemnie się uzupełniali²⁹. Nowy Przełożony Generalny w duchu jezuickim wymagał posłuszeństwa i dyscypliny. Niektórzy współbracia czynili mu zarzut, że za dużo czasu poświęca na kierownictwo duchowe osób pobożnych i zakonnych. Jako przełożony osobiście wymagał od

²⁵ Rozpoczął od przestudiowania historii zgromadzenia, aby w żadnym calu nie odejść od kierunku wyznaczonego przez założyciela, by tym samym urzeczywistniły się plany Boże; por. J.Th. Rath, *Geschichte der Kongregation vom Heiligen Geist*, cz. IV: *Pater Libermanns Erben 1852–1896*, Knechtsteden 1982, s. 15.

²⁶ Towarzyszyło mu stworzenie zdyscyplinowanego i precyzyjnego systemu zarządzania. Bardzo skrzętnie zachowywano i wykorzystywano informacje płynące z misji. To pozwalało Przełożonemu Generalnemu z za swojego paryskiego biurka zarządzać w detalach zgromadzeniem i spajać je w jedno ciało przez sprawną komunikację. Od końca 1856 r. Schwindenhammer wprowadził obowiązkowo *Journal de communauté*, który co dwa miesiące był rozsyłany z Domu Macierzystego oraz *Annales historique*. Każdy przełożony musiał przysyłać do Paryża sprawozdanie roczne ze swojego zarządu. Istniał też obowiązek korespondencji raz w miesiącu z przełożonym dystryktu i raz na trzy miesiące z przełożonym wspólnoty (*Circulaire*, nr 28, 3 IX 1863). Dokładne wytyczne określały jakiego atramentu, papieru, datacji i paginacji należy używać w sprawozdaniach. Powstał Sekretariat Generalny, archiwum publikacji i *Bulletin Général*. Funkcję sekretarza i archiwisty wykonywał w latach 1861–1892 o. Désiré Barillec, właściwy założyciel archiwów zgromadzenia; por. P. Coulon, *Note sur le Père Ignace Schwindenhammer (1818–1881)*, s. 161–162.

²⁷ G. Vieira, J.-P. Gaillard, *La grande aventure missionnaire (1852–1968)*, w: <http://www.eurospiritains.org/HISTGENCONG/HISTD.htm>, dostęp: 9.08.2007.

²⁸ W czasie kadencji Libermannna zmarło 22 kapłanów i 5 braci, zaś 6 innych kapłanów i 4 braci opuściło zgromadzenie; por. Rath, *Geschichte der Kongregation vom Heiligen Geist*, cz. IV, s. 5.

²⁹ O. Etienne Clair, który przejął po Schwindenhammerze kierownictwo scholastykatu w Gard, tak wyraził się o tej nierównej parze: O. Generał był materiałem na dobrego naukowca. Cokolwiek mu przedkładano, nic nie uchodziło jego uwadze. Jednak z trudem podejmował decyzje, a jeśli już podjął, to z trudem je zrealizował. Asystent natomiast decydował się na śmiałe decyzje i realizował je zanim zdolał je w ogóle rozważyć. Razem wypadli lepiej niż byli postrzegani w powszechnej opinii; tamże.

każdego współbrata okresowych sprawozdań z prowadzenia kierownictwa duchowego, nawet jeśli znajdował się „na końcu świata”.

Na Kapitule Generalnej w 1855 r. doszło do przekształcenia Kongregacji w zgromadzenie zakonne przez wprowadzenie ślubów zakonnych. Do sierpnia 1855 r. zgromadzenie otrzymało 44 nowych księży i 40 nowych braci³⁰, wśród nich było wielu bardzo sumiennych ludzi; 16 księży pochodziło z diecezji Strasburg. Od 1857 zgromadzenie wydawało pismo urzędowe „Bulletin General”. Mimo zmiany w 1855 r. zgromadzenie pozostało wierne założycielowi. Ostatni sekretarz o. Libermanna, o. Lannurien w swoim dziele *Niektóre myśli o misji o. Libermanna i przyszłość jego dzieła*³¹ pisał: „Bóg postawił przed o. Libermannem zadanie. Świadczy o tym jego życie i dzieło i nie można temu zaprzeczyć. On dążył gorliwie do osiągnięcia własnego celu, ale go nie osiągnął. Jest wolą Bożą, by jego Zgromadzenie dalej realizowało ten cel. Zgromadzenie złożone z wielu, jak każdy może stracić swoje powołanie, jeśli nie jest wierne założycielowi.

Realizując założenia założyciela określił strój zakonny, przygotowywał nowe konstytucje, aby komentować *Regulę* i poddał ją pod obrady Kapituły Generalnej w 1875 r. (Konstytucje zostały zaaprobowane przez Kongregację *Propaganda Fide* w 1878 r. i do dziś tworzą fundament obecnych konstytucji mimo modyfikacji naniesionych w latach 1906 i 1919). Wedle Konstytucji z roku 1855 kapituła miała odbywać się co dziesięć lat, czyli w roku 1865, ale o. Schwindenhammer nie śpieszył się i odwlekał jej zwołanie, podając za powód potrzebę dopracowania projektu rewizji Konstytucji. O. Koren mówi nawet o nieudanej „rewolcie pałacowej”, czyli zakwestionowaniu przez Radę tej linii postępowania³².

³⁰ O. Generał zarządził ponadto, aby ustanowieni przez założyciela bracia koadiutorzy otrzymali odpowiednią formację, aby mogli odpowiednio wypełnić powierzone im zadania. Starał się zorganizować ich w osobną gałąź i uchronić ich od obowiązku służby wojskowej.

³¹ L.M. Lannurien, *La mission du P. Libermann et l'avenir de son oeuvre*, „Spiritus” 1959, nr 2, s. 144–150.

³² *Reguły i Konstytucje* zgromadzenia zawierały mechanizmy oceniające wykonywanie urzędu przez Przełożonego Generalnego. Według *Reguł* Rada Generalna, co trzy lata uzupełniona o nowych członków z prawem głosu, miała zgromadzić się bez jego obecności i rozważyć, czy nadszedł czas, aby podjąć wybory następcy. Jeśli większość Rady odpowiedziała pozytywnie, to następowało głosowanie w sprawie jego pozostania na urzędzie. Nawet więcej — jego dwóch asystentów było zobowiązanych upomnieć go, jeśli stwierdzili, że jego postawa jest niewłaściwa. Jeśli zlekceważył ich ostrzeżenie, sprawa była poddawana ocenie w czasie następnego *triennium* Rady. Dopiero na Radzie Generalnej w 1867 r. po stwierdzeniu jednogłośnie, że nie ma potrzeby wyboru nowego Przełożonego Generalnego, zebrana Rada wykorzystała okazję, aby zwrócić uwagę na pewne zarzuty wobec o. Schwindenhammera ze względu na dobro całego zgromadzenia. Kiedy Schwindenhammer dowiedział się o tym, przekazał Radzie memorandum, w którym podkreślił bezprawność takiego postępowania. Rada nie czytała memorandum i odłożyła je *ad acta*, gdyż zdaniem radnych, Przełożony Generalny nie miał prawa w świetle reguł ingerować w ich zgromadzenie. Rada sporządziła oficjalne pismo z podpisami wszystkich członków i przedstawiła Przełożonemu następujące zarzuty: działa zbyt niezależnie, omijając swoich asystentów i Radę oraz wprowadza praktyki, które są sprzeczne lub wychodzą poza reguły; lekceważy uzasadnione dążenia i rzeczywiste potrzeby zgromadzenia, realizując własne idee; nie uwzględnia odczuć współbraci i w okólnikach robi negatywne uwagi na ich temat; poświęca za dużo czasu sprawom obcym zgromadzeniu i niedostatecznie jest do dyspozycji współbraci. Dlatego Rada zaleca szybkie zwołanie kapituły. O. Schwindenhammer odmówił przyjęcia tych uwag; por. J. Koren, *To the Ends of the Earth*, s. 307–308.

O. Schwindenhammer zmniejszył liczbę wysyłanych misjonarzy w celu umocnienia zgromadzenia we Francji i rozszerzenia go na inne części Europy i Amerykę. Także jego pierwsi następcy dużo inwestowali we Francji w prowadzenie kolegiów, seminariów, sierocińców i zakładów poprawczych dla dzieci. W kolejności zgromadzenie przyjmowało w 1853 r. prowadzenie kolegium w Ploërmel, jednak bracia wychowania chrześcijańskiego mieli obawy, że zostaną wchłonięci przez duchaczy i dlatego rok później eksperyment przerwano; kierowanie niższym seminarium w kolegium Gourin (1856–1858); dom poprawczy Saint-Ilan (1855), wciąż w Bretanii (oczywiście szkoły te absorbowały znaczny personel — pod koniec XIX wieku Saint-Ilan zatrudniało 6 ojców i 34 braci); sierociniec, nowicjat braci i szkołę przekształconą później w niższe seminarium w Cellule (1856); w końcu 1863 r. zakupiono Chevilly na przedmieściach Paryża, gdzie założyciel chciał umieścić Dom Macierzysty; szkołę w mieście robotniczym Toulon (1866), jednak wobec nastrojów antyklerykalnych pozostawiono to miejsce w 1876 r.; kierownictwo Archikonfraterni św. Józefa w Beauvais (1874), gdzie dzieło dobrze się rozwijało i powodowało zazdrość i nieporozumienia z miejscowym biskupem, dlatego duchacze przenieśli się do Seyssinet i tam założyli w 1889 r. Instytut Ducha Świętego; kierownictwo kolegium Langogne (1875–1883); kierownictwo kolegium Merville (1875–1903); szkołę w Gravelines koło Dunkierki (1876–77) na życzenie arcybiskupa Cambraia, jednak z braku perspektyw zrezygnowano z oferty; sierociniec i kolegium w Mesnières w Normandii (1878), które liczyło w 1891 r. 110 uczniów w szkole zawodowej, 70 małych seminarzystów i 300 uczniów w internacie szkoły podstawowej z 40 ojcami i braćmi; kolegium w Rambervilliers w Wogezach (1880–1888), przeniesione do Epinal³³. W Europie pierwszym krajem fundacji poza Francją były Włochy (1853), choć już wcześniej w 1845 r. pierwsza grupa duchaczy udała się do Australii³⁴.

W 1853 Pius IX nalegał na utworzenie kolegium dla kandydatów francuskich do kapłaństwa w Rzymie. Także 76 biskupów francuskich poprosiło zgromadzenie o podjęcie się tego zadania. Żadne inne zgromadzenie po wcześniejszych niepowodzeniach nie chciało ryzykować przedsięwzięcia w zarażonej gallikanizmem Francji. Życzenie papieża i biskupów pokrywały się, a Schwindenhammer nie miał wątpliwości, że podjęcie się takiego dzieła, byłoby bliskie sercu o. Libermanna. Do Rzymu udał się doświadczony o. Louis Lannurien, który przy silnym wsparciu przyjaciół ultramontanistów zainicjował *Pontificium Seminarium Gallicum Sanctissimae Cordis Marie*³⁵.

³³ Por. G. Vieira, J.-P. Gaillard, *La grande aventure missionnaire (1852–1968)*.

³⁴ Jednak w następstwie nieporozumienia z biskupem zostali w 1848 r. wydaleny, aby powrócić w 1888 r. i otworzyć szkołę w Ballarat, którą opuścili po trzech latach.

³⁵ Rząd francuski wkrótce poczuł się zaalarmowany antygallikańskim wychowaniem w tym seminarium. W 1856 r. seminarium zostało przeniesione na Via Santa Chiara blisko Panteonu. Papież powierzył duchaczom wieczyste prowadzenie tego seminarium. W stulecie założenia seminarium, podczas uroczystości jubileuszowych w 1953 r. podkreślono, że ponad 3.000 młodych ludzi, specjalnie wyselekcjonowanych ze względu na talenty i nadzieje opuściło mury Seminarium Gallicum. Wielu z nich zostało kardynałami i biskupami we Francji. W roku jubileuszowym 1953 naliczono, że 53 żyjących biskupów kształciło się w tym seminarium. Na temat założyciela seminarium zob. J. Lécuyer, *Le Père Lannurien, disciple de Libermann et fondateur du séminaire française de Rome*, w: P. Coulon (red.), *Libermann 1802–1852*,

Założyciel od początku nosił się z myślą o założeniu domu w Irlandii, co zostało urzeczywistnione dopiero po jego śmierci w 1859 r. w Blanchardstown³⁶. Cztery lata później zgromadzenie rozpoczęło swoją działalność w Niemczech (1863). Założyciel myślał od 1841 r. o założeniu domu w Strasburgu, który w perspektywie miał promieniować także na Niemcy. Do Niemiec (Nadrenii) o. Libermann udał się osobiście, pozyskując stamtąd siedmiu kandydatów do zgromadzenia. Pierwszy dom otwarł o. Locher w Kaiserwerth. W roku następnym duchacze kupili opactwo Marienstatt i klasztor w Marienthal. Tam otworzyli szkołę-seminarium, nowicjat oraz szkołę dla słabo uzdolnionej młodzieży. Przejęli także pracę duszpasterską w dwóch sanktuariach i w 20 okolicznych wioskach. Po wojnie prusko-francuskiej w atmosferze *kulturkampf* duchaczy kojarzono tam z jezuitami, stąd w 1873 r. zostali zmuszeni do opuszczenia Niemiec, w następstwie polityki kanclerza Bismarcka. Jeszcze tego roku udali się do Stanów Zjednoczonych i założyli tam nową prowincję (drugą prowincję utworzono w 1964 r.)³⁷, która liczyła 73 ojców, 19 kleryków i 30 braci. Otworzyli nowicjat w Ferndale w diecezji Hartford i kolegium apostolskie w Cornwells blisko Filadelfii w trosce o kształcenie przyszłych misjonarzy. W sumie otwarto tam 23 domy, a w Pittsburgu Kolegium Ducha Świętego (1878), które od 1911 r. otrzymało rangę uniwersytetu Duquesne.

Po upadku polityki antykatolickiej w Niemczech zgromadzenie powróciło do Niemiec, gdzie polityka rządu po Kongresie Berlińskim 1884–1885 wykazywała rosnące zainteresowanie misjami w koloniach niemieckich. Dzięki o. Amandusowi Ackerowi otwarto w 1895 r. niemiecką prowincję zgromadzenia z siedzibą w Knechtsteden³⁸. Za pierwszego prowincjała duchacze przeżywają silny rozwój w Niemczech. W latach 1903–1925 założono tam sześć nowych placówek, w większości były to szkoły z internatami.

s. 765–776. Także por. J.Th. Rath, *Geschichte der Kongregation vom Heiligen Geist*, cz. IV, s. 22–26.

³⁶ Gdy dowiedział się, że otwarto Seminarium Misyjne Wszystkich Świętych w Dublinie, odłożył swoje plany na później. W 1849 r. zgromadzenie otrzymało pierwszego brata Irlandczyka. W 1859 duchacze otwarli szkołę w Blanchardstown, która w roku następnym została przeniesiona do Blackrock. Drugą szkołę — seminarium założono w Rockwell (1864). Za czasów o. Émoneta otwarto Rathmines na przedmieściach Dublina (1890).

³⁷ Ze Stanów Zjednoczonych płynęły już wcześniej apele o przybycie tam zgromadzenia Libermanna. Dopiero w 1873 r. przybyli duchacze z Niemiec i w 1875 r. otwarto tam wiceprowincję, na której czele stanął o. Strub.

³⁸ Doszło to dzięki staraniom duchaczy z Alzacji i pośrednictwu kardynała arcybiskupa Koloni Krementza, mogli wrócić do Niemiec. Ojciec Amandus Acker, otrzymał w 1895 r. pozwolenie od Ministerstwa Kultury na założenie w byłym nadreńskim opactwie norbertów szkołę misyjną dla kształcenia misjonarzy dla Niemieckiej Afryki Wschodniej. Udało mu się też zainteresować misyjnie wiernych w Nadrenii. Tak doszło do otwarcia Domu Macierzystego w Knechtsteden — najstarszego domu misyjnego w Niemczech (autor nie uwzględnia faktu, że pierwszy dom misyjny Misjonarzy Werbistów założono już w 1892 r. w Neisse — dziś Nysa, w Polsce). Następnego roku 1896 otwarto tam seminarium misyjne, skąd w ciągu nadchodzących stu lat wysłano ok. 600 misjonarzy do Afryki i Ameryki Południowej. Aby zapewnić kandydatom z ubogich rodzin bezpłatne utrzymanie, o. Acker czyni z Knechtsteden rodzaj wzorcowej wioski z wieloma warsztatami, dużym gospodarstwem z własną hodowlą bydła; por. M. Bauer, H.J. Reetz, *Zu den Armen gesandt*, s. 26, 30.

Od 1867 r. notuje się obecność duchaczy w Portugalii z chwilą przybycia tam misjonarza z Angoli o. Duparqueta, który z myślą o misjonarzach języka portugalskiego starał się o zatwierdzenie przez rząd w Lizbonie projektu seminarium-kolegium. Na co otrzymał zgodę pod warunkiem, że będą w nim nauczali profesorowie portugalscy. Przy staraniach o. Eigenmanna otwarto kolegium w Braga (1872) i przejęto kolegium mariańskie w Porto (1886), a potem z myślą o nowicjacie braci przyjęto darowiznę od hrabiny Camarido i otwarto w Cintra (1888) nowicjat i rolniczą szkołę zawodową przy subwencjach rządowych³⁹. W 1887 r. Portugalia stała się wiceprowincją. Zgromadzenie z powodzeniem rozpoczęło pracę również w Azji. W Indiach zgromadzenie miało swojego prefekta apostołskiego, pięciu kantorów Pondicherry – Chandernagor i od 1860 r. prowadziło w Chandernagor z powodzeniem szkołę zawodową i rolniczą.

Mimo dużej umieralności misjonarzy kadencja Schwindenhammera była dla zgromadzenia błogosławieństwem pod względem powołań, nastąpił sześciokrotny wzrost księży i dziesięciokrotny wzrost braci. Praca charytatywna i edukacyjna podejmowana w Europie nie pomijała misji. Nawet powstanie poza Afryką 11 seminariów i kolegiów za Schwindenhammera, miało na celu nie tylko umocnienie samej Kongregacji, ale służyło pośrednio realizacji wskazań misyjnych o. Libermanna, czyli założeniu Kościoła lokalnego z miejscowym klerem i świeckimi zdolnymi do kontynuowania dzieła bez pomocy z zewnątrz. Niektóre z tych kolegiów i seminariów nie trwały długo, ponieważ zostały założone przedwcześnie. Inne zaś poczyniły zadziwiające postępy i spełniły zadania do których zostały powołane. Kolegium Saint Mary na Trynidadzie (1863) i Saint Martial na Haiti (1865) na prośbę arcybiskupa Port-au-Prince, zasługują tu na szczególną adnotację.

Niedługo po kapitule o. Schwindenhammer ucierpiał na pierwszy z serii ataków serca, umierając 6 marca 1881 r. Bez wątplenia za czasów jego administrowania zgromadzenie zostało bardzo wzmocnione. Liczba jego członków wzrosła znacznie z ponad 100 w chwili śmierci o. Libermanna, do 665 ojców i braci według statystyki z 1883 r.; dodatkowo zgromadzenie miało 310 seminarzystów i nowicjuszy. Liczba ta mogłaby zresztą być wyższa, gdyby nie przedwczesna śmierć 250 ojców i braci, przeważnie w trudnych warunkach misji w Afryce. Personel był rozproszony w ponad 55 placówkach misyjnych, z tego 30 znajdowało się w Afryce, 25 na innych obszarach misyjnych i 21 w Europie i Stanach Zjednoczonych⁴⁰. Były to przeważnie kolegia i seminaria (19) z często dołączonymi do nich sierościami i szkołami zawodowymi. Sytuacja polityczna we Francji uświadamiała, że dla rozwoju zgromadzeniu potrzeba personelu spoza Francji. Dostrzegano niebezpieczeństwo bycia zdany na łaskę niestabilnej polityki państwowej w sytuacji ograniczenia zgromadzenia tylko do Francji.

³⁹ Por. J.Th. Rath, *Geschichte der Kongregation vom Heiligen Geist*, cz. IV, s. 238–242.

⁴⁰ H.J. Koren, *To the Ends of the Earth*, s. 313. O. Rath podaje, że w marcu 1883 r. zgromadzenie posiadało w sumie 74 placówki, w tym: 16 w Europie, 5 w Ameryce Północnej, 25 w Afryce Zachodniej, 5 w Afryce Wschodniej, 3 w Indiach, 10 na Mauritiusie, Reunion i małej wyspie madagaskarskiej. 125 ojców i 209 braci było w Europie, 18 ojców i 12 braci w USA, 186 ojców i 84 braci w krajach misyjnych. Najwięcej duchaczy pochodziło z Alzacji (ojców 96 — braci 68) i Bretanii (ojców 44 — braci 44), następnie najsilniejsze grupy to Irlandczycy (20 ojców i 58 braci) i Niemcy (20 ojców i 66 braci); por. J.Th. Rath, *Geschichte der Kongregation vom Heiligen Geist*, cz. IV, s. 200.

Elekcja o. Fryderyka Le Vavasseura (1881–1882) na następcę Schwindenhammera była bardziej gestem hołdu dla przeszłości niż mandatem na przyszłość z powodu zdrowia 70-letniego współzałożyciela. Nikt nie spodziewał się długich lat życia. Faktycznie upłynął ledwie miesiąc jak zachorował i zmarł w styczniu 1882 roku⁴¹.

AMBROŻY ÉMONET (1882–1895)

Nowym Przełożonym Generalnym Duchaczy wybrano jednogłośnie 16 stycznia 1882 r. o. Ambrożego Émoneta, Sawojczyka, dawnego przełożonego misji na Martynice i Prefekta Apostolskiego Gujany. Do zgromadzenia wstąpił w 1846 r. Po raz pierwszy mianowany biskupem gdy miał 28 lat, większość życia spędził na Martynice i w Gujanie, gdzie w 1873 r. został prefektem apostolskim. Émonet kontynuował politykę swojego poprzednika w duchu centralizacji, rozwoju szkół i dość monastycznej interpretacji *Konstytucji*, choć w stylu znacznie różnił się od o. Schwindenhammera⁴². Był bardzo liberalny w delegowaniu swojej władzy; podwoił personel na misjach, a w Afryce prawie potroił. Zwiększył do dziewięciu liczbę kolegiów i seminariów we Francji, Irlandii, Portugalii, Australii, Brazylii, Peru i na Azorach. Wzrosła liczba szkół we Francji i w Europie, aby zapewnić wystarczającą liczbę misjonarzy dla terytoriów, które przejęła Francja w wyniku Kongresu Berlińskiego, m.in. otwarto kolegium w Rambervilliers (1880 — przeniesione sześć lat później do Epinal) i w Castelnaudary (1883). Oprócz tego prowadzono liczne sierocińce, skąd wychodzili liczni bracia misyjni z całej Francji⁴³. Wzrosło również społeczne zaangażowanie zgromadzenia dzięki ośmiu nowym placówkom dla opuszczonych i trudnej młodzieży we Francji, Szwajcarii, USA i Portugalii. Podjęto również działalność w Ameryce Południowej: zaakceptowano prowadzenie niższego seminarium w Belem (Brazylia — 1885 r.), zaś próba pracy w Peru okazała się krótkotrwała (1891–1898). Zgromadzenie rozszerzało działalność na Szwajcarię (1891), Azory (1892–1907) i Grenadę (1894–1897).

Czasy były trudne, sytuacja polityczna we Francji utrudniała funkcjonowanie zgromadzenia. Prawo państwowe uderzało finansowo w zgromadzenie. Prawo wojskowe zobowiązywało z kolei seminarzystów do odbywania trzyletniej służby wojskowej. Prawie wszystkie subsydia państwowe zostały zaniechane. Trzeba było opuścić pierwsze misje w Senegalu i Gabonie. Ta sytuacja we Francji republikańskiej stwarzała przełożonemu wiele problemów, tak że zwołano Kapitułę Generalną

⁴¹ H.J. Koren, *To the Ends of the Earth*, s. 314.

⁴² Ten dumny góral, fizycznie okazałej i dużej postury, szeroki w barach, człowiek prawy, o spokojnym i odważnym spojrzeniu. W pierwszych wypowiedzianych słowach jego majestatyczny wygląd szybko przechodził w pobłażliwą dobroć, która stanowiła o głębi jego twardego jak skała charakteru; por. M. Briault, *La Reprise des Missions d'Afrique au dix-neuvième siècle. Le Venerable Père F.M.P. Libermann*, Paris 1946, s. 470.

⁴³ Gdy chodzi o kolegia i inne placówki we Francji o. Émonet kontynuował linię o. Schwindenhammera: Grand-Quevilly (1882), Saint-Mauron (1884), Douvaine i Saint-Joseph du Lac w Sawoi nad brzegiem jeziora Lemana (1885–1897), Getsémani (1885–1886), Grignon-Orly (1886) dla stworzenia tam nowicjatu, Castelnaudary (1887–1896), Drognens w Szwajcarii (1891–1896), sierociniec w Orgeville (1892).

w 1892 r. i zdecydowano na niej rezygnację z prowadzenia niektórych dzieł. Nadto przyczyniła się do przedwczesnego załamania się zdrowia o. Émoneta, który po ataku apopleksji złożył 17 września 1895 r. dymisję i delegował całą swoją władzę swojemu pierwszemu asystentowi o. J.M. Grizardowi. Trzy lata później 24 maja 1896 r. zmarł i na jego następcę został wybrany o. Aleksander Le Roy⁴⁴.

KADENCJA ALEKSANDRA LE ROYA (1895–1926)

Na Przełożonego Generalnego zgromadzenia wybrano młodego 42-letniego biskupa w Gabonie. Było to opatrnościowy wybór, przez który zgromadzenie wyraziło wolę, aby zrobić więcej miejsca dla misji zamorskich. Niektórzy powątpiewali, czy ten skromny, jowialny z humoru, o postawie beztroskiej misjonarz jest odpowiednią osobą do zarządzania zgromadzeniem. Tym bardziej, że czasy przynosiły trudne doświadczenia⁴⁵. Jednak Le Roy był człowiekiem mądrym i bezinteresownym, z głębokim poczuciem nadprzyrodzoneści, a przede wszystkim dysponował bogatym doświadczeniem misjonarza, który 15 lat spędził w Afryce (1881–1896)⁴⁶. Pochodził z chłopskiej rodziny z Normandii. Jako nieletni zgłosił się do nowicjatu. O. Jean-Marie Grizard dostrzegł w nim artystę. O. Schwindhammer mianował go najpierw profesorem kolegium na Bourbonie, a potem

⁴⁴ A. Cabon, *La Congregazione dello Spirito Santo*, w: M. Escobar (red.), *Ordini e Congregazioni Religiose*, t. 2, s. 1060.

⁴⁵ Można do nich zaliczyć: wybuch wulkanu Pelée na Martynice w 1902 r., który spowodował śmierć 14 duchaczy; wybuch rewolucji w Portugalii w 1910 r., który doprowadził do zamknięcia wszystkich domów zgromadzenia i wydalenia wszystkich misjonarzy obcokrajowców; I wojna światowa kosztowała życie 124 duchaczy niemieckich i francuskich; zatopienie statku *L'Afrique* była przyczyną śmierci bpa Jalaberta i 18 współbraci. W Afryce teren szybko zdobywał islam.

⁴⁶ Aleksander Le Roy (1854–1938) urodził się w La Grole w Normandii, blisko Góry św. Michała i został wyświęcony w 1876. Początkowo wyjechał do pracy misyjnej do Pondicherry w Indiach. W 1881 przybył do Afryki, i przez 15 lat niezmordowanie podróżował po Somalii, Mozambiku, Kenii i Tanzanii, zanim został wyznaczony do Gabonu w Afryce Zachodniej, jako wikariusz apostolski (1892). Znany misjonarz, lingwista i etnograf, urodzony badacz ludów i języków; zaangażował się w intensywne badania wierzeń i wartości, co stanowiło wyraźną część jego metodologii teologicznej i misyjnej. Pozornie samouk, pisał szeroko o etnografii, etnologii i lingwistyce. Wyzwalanie niewolników było wstępem do ich ewangelizacji; nawiązał kontakty z Pigmejami, ludami Dżaga i Masaja. Jednak jego najtrwalszym wkładem było stworzenie sieci lokalnych katechistów i seminarium dla kształcenia miejscowych księży. W 1896 r. został wybrany na Przełożonego Generalnego Duchaczy, których zreorganizował i zregionalizował. W 1921 roku założył Siostry Misyjne Ducha Świętego. Zaangażował się w propagowanie integralnego i interdyscyplinarnego podejścia do misji i napisał liczne artykuły i kilka powszechnie czytanych książek. Jego *Religion of Primitives* (1922) pozostanie dostępnym, dobrym przykładem antropologii tamtego czasu. Zrezygnował z funkcji w 1926 r. z powodu stanu zdrowia, umarł w Paryżu, A.J. Gittins, *Le Roy, Alexander*, w: G.H. Anderson (red.), *Biographical Dictionary of Christian Missions*, s. 396. Na temat jego działalności naukowej i podejścia do kultury afrykańskiej zob.: Ph. Laburthe-Tolra, *L'ethnologue Alexandre Le Roy (1854–1938)*, „Mémoires Spiritaine” 12 (2000), s. 63–80; P. Coulon, *Approches des cultures africaines de Mgr Le Roy à aujourd'hui*, „Mémoires Spiritaine” 12 (2000), s. 3–9; H. Maurier, *L'enseignement de Mgr Le Roy et l'Histoire des Religions à l'Institut Catholique de Paris (1907–1908)*, „Mémoires Spiritaine” 12 (2000), s. 81–87.

w Pondicherry, w Indiach. Jedynie Le Vavas seur rozpoznał jego prawdziwe afrykańskie powołanie, wysyłając go do Zanzibaru, gdzie opanował dobrze język suahili i zainteresował pracą badacza miejscowych religii i kultur. Przede wszystkim na misjach nauczył się apostołatu misyjnego i odkrył, jak nawiązać kontakt z czarnymi mieszkańcami Afryki.

Niezwykle trudna stała się sytuacja zgromadzenia we Francji. Niestety jako przełożony generalny uważał się za czwartego Przełożonego Generalnego Zgromadzenia. Dopiero sytuacja polityczna i trudności związane z prawnym uznaniem zgromadzenia zmusiły go, przy pomocy własnego sekretarza archiwisty o. Barillec'a do rewizji historii i uznania się za 15 przełożonego Zgromadzenia Duchaczy⁴⁷. Le Roy był też znakomitym negocjatorem — zawsze dobrze poinformowanym⁴⁸. Za rządów zwolennika państwa laickiego M. Emile Combes'a, dawnego alumna seminarium, nakazano zamknąć wszystkie nielegalne szkoły i kolegia, nawet jeśli były prowadzone przez legalnie działające zgromadzenia zakonne. Le Roy szukał możliwości wykazania legalności prawnej dwunastu placówek edukacyjnych i charytatywnych zgromadzenia we Francji. Usiłowania okazały się bezskuteczne, i w listopadzie w 1903 r. doszło do utraty większości szkół we Francji: „12 naszych domów zostało równocześnie zamkniętych, pozostawiając bezdomnymi 300 ojców i braci, z których ostatecznie 100 było zaawansowanych wiekowo i chorych; było też 1500 dzieci i młodzieży”⁴⁹. Nie mogąc znaleźć do prowadzenia tych dzieł księży diecezjalnych, część ojców i braci zgodziła się na przejście w stan świecki.

⁴⁷ Wzmaga się we Francji antyklerykalizm. W 1901 r. ukazuje się prawo o stowarzyszeniach i zgromadzeniach zakonnych. Początkowo, 16 stycznia 1901 r. Rada Państwa uznała Ojców Ducha Świętego jako zgromadzenie legalne. Miesiąc później, 16 lutego 1901 r., po przestudiowaniu statutów zgromadzenia, ta sama rada stwierdza, że obecne Zgromadzenie Duchaczy nie jest więcej tym zgromadzeniem Ducha Świętego, które założył Poullart des Places, ale nowym instytutem założonym przez o. Franciszka Libermanna; tak zresztą myśleli, a nawet pisali duchacze. W konsekwencji cofnięto uznanie zgromadzenia za legalne. W tej sytuacji przełożony Le Roy zabrał się z pomocą o. Barillec'a archiwisty, do studiowania źródeł historii swojego zgromadzenia. Zauważył, że dokumenty są jednoznaczne: Kongregacja Najświętszego Serca Maryi przestała istnieć w momencie fuzji. Dlatego napisał do Ministerstwa Kolonialnego 30-stronicowy list-raport, który został przesłany do Rady Państwa. Ta niesłyszana rzecz wpłynęła na decyzję, bez wątplenia po interwencji premiera Waldeck-Rousseau, który rozumiał znaczenie Zgromadzenia Duchaczy w koloniach. Drugiego sierpnia Rada Państwa uznała istnienie zgromadzenia za legalne; por. G. Vieira, J.-P. Gaillard, *La grande aventure missionnaire (1852–1968)*.

⁴⁸ Le Roy miał zwyczaj posługiwać się wyrażeniem *a propos*, które uważał za stosowne. Zawsze skłaniał się ku rozwiązaniom liberalnym i szerokim, ale co do zasad miał jasny i jednoznaczny pogląd, potrafił wyciągać z tez ogólnych konsekwencje praktyczne. Swoim humorem potrafił pozyskiwać sympatię ludzi, był odbierany jako człowiek o nieodpartym uroku; por. M. Briault, *La Reprise des Missions*, s. 472.

⁴⁹ Zgromadzenie straciło: Epinal, Beauvais, Merville, Mesnières, Pierroton, Saint-Ilan, Orly, Misserghin, Seyssinet, St. Michel w Priziac. Przy zgromadzeniu pozostały Dom Macierzysty Chevilly, gdzie mieścił się nowicjat i scholastykat, Langonnet jako dom rekolekcyjny i dwie prokury w Bordeaux i Marseilles. Dzieci z Mervilles zostały przeniesione do Suse we Włoszech i do Gentinnes (Belgia). Neufanges stało się w 1904 r. miejscem nowicjatu i w tym samym roku otwarto dom we Fryburgu w Szwajcarii. Otwarto też Saint Alexandre w Kanadzie (1905); por. G. Vieira, J.-P. Gaillard, *La grande aventure missionnaire (1852–1968)*.

Trudna sytuacja zgromadzenia we Francji sprzyjała i zmuszała do rozwoju dzieła na zewnątrz. Prześladowania i potrzeba misjonarzy prowadziły do otwarcia się na inne kraje Europy. Nowe fundacje powstały w 7 krajach: Belgii (1900), Hiszpanii (1903–1904) i (1913–1920), Holandii (1904), Kanadzie (1905), Monako (1910–1936) i zaraz po wojnie w Anglii (1920) i Polsce (1921)⁵⁰. Na początku XX wieku istniały prowincje we Francji, Irlandii, Portugalii, USA i Niemczech⁵¹. Prowincje podlegały centralnemu zarządowi Przełożonego Generalnego, rezydującego w Paryżu, wspomaganego przez dwóch asystentów i czterech radców. Wszyscy byli wybierani na Kapitułę Generalną. Zgromadzenie znajdowało się pod jurysdykcją kardynała Prefekta Kongregacji Rozkrzewiania Wiary.

Le Roy został trzykrotnie wybrany na Przełożonego Generalnego i w tym czasie nie tylko zachował misje zgromadzenia, ale i potrafił je rozwinąć: Madagaskar (1898) i Algieria (1901). Marzył o otwarciu drukarni misyjnej, dla wydawania słowników języków rodzimych i katechizmów. Utworzył gałąź sióstr misjonek.

W sumie zgromadzenie liczyło w 1900 r. 1.395 członków, w tym było 639 ojców, 168 scholastyków i 588 braci⁵². Wzrost liczebny zgromadzenia był widoczny, jeśli porównamy dane liczbowe na przestrzeni trzydziestu lat. W 1877 r.

⁵⁰ Duchacze do Polski przybyli w 1921 r. ze Stanów Zjednoczonych. Do Polski przybyli wraz z Armią gen. Józefa Hallera ojcowie duchacze: Jan Dekowski, Józef Jaworski i Zygmunt Rydlewski. Ten ostatni po demobilizacji z Armii Polskiej pozostał w kraju i w 1921 roku osiedlił się w Bydgoszczy, tworząc tu tzw. „Sierociniec dla Synów Obrońców Ojczyzny”. W tym samym roku przybyli dwaj inni ojcowie: Paweł Barański misjonarz z Sierra Leone w Afryce i o. Stanisław Kolipiński z Fryburga w Szwajcarii. Ta trójka, dała początek polskiej prowincji Zgromadzenia Ducha Świętego. Po przyjeździe innych polskich duchaczy z prowincji amerykańskiej przeniesiono kandydatów w 1924 do Dębowej Łąki (koło Wąbrzeźna), a w 1925 do Bydgoszczy (gdzie istniało do 1939 r. niższe seminarium) i utworzono Wiceprowincję Polską, bezpośrednio zależną od generała; w 1927 w Bydgoszczy otworzono nowicjat dla braci, przeniesiony w 1932 do Puszczykówka (koło Poznania). W 1938 r. założono dom we Włókach (koło Bydgoszczy). W Polsce misjonarze wydawali w latach 1930–1939 dwumiesięcznik „Postaniec Ducha Świętego” (organ Arcybractwa Ducha Świętego) w celu szerzenia idei misyjnej. W 1939 r. Polska Wiceprowincja miała 3 domy, 48 profesów (w tym 9 kapłanów, 21 braci, 18 kleryków), 16 nowicjuszy i postulątów; a w niższym seminarium było około 70 uczniów. Podczas II wojny światowej, domy zakonne zostały zajęte przez okupanta, a 8 duchaczy zginęło w obozach i podczas działań wojennych. W 1975 erygowano polską prowincję, która wysyła misjonarzy do Kamerunu, na Gwadelupę i do Stanów Zjednoczonych, prowadzi parafie i działalność rekolekcyjną; w 1977 liczyła ona 37 profesów, w tym 21 księży, 7 braci i 9 kleryków. Obecnie działa 81 polskich duchaczy, w tym 50 na misjach. Prowincja posiada w Polsce 7 domów zakonnych. Główne instytucje Zgromadzenia Ducha Świętego znajdują się w Bydgoszczy przy Alejach Jana Pawła II. Są to: Dom Prowincjalny, Wyższe Misyjne Seminarium Duchowne (od 1976 roku), Biblioteka Seminaryjna, Archiwum Prowincjalne, Redakcja „Posłańca Ducha Świętego”, Radio PLUS-Bydgoszcz, Wyższe Seminarium Duchowne Diecezji Bydgoskiej (od 2004 roku) i Kościół Rektorski pw. Ducha Świętego; zob. D.W. Andrzejewski, *Historia i działalność polskiej prowincji i Domy i parafie w Polsce*, w: <http://www.duchacze.pl/polskadziala.htm>. 11.08.2007.

⁵¹ Stan posiadania zgromadzenia z 1 sierpnia 1901 r. przedstawiał się w Europie następująco: 5 domów we Francji, w tym Dom Macierzysty (Rue Lhomond 30) w Paryżu z seminarium kolonialnym dla księży diecezjalnych dla kolonii francuskich. We Włoszech istniało Seminarium Francuskie Najświętszego Serca Maryi (od 1853) i dom misyjny w Susa, 4 domy w Niemczech, 1 dom w Szwajcarii (Freiburg – 1904), 2 domy w Belgii, 1 dom w Holandii, 4 domy w Irlandii, 1 kolegium językowe w Anglii (1904), 7 domów w Portugalii.

⁵² H.J. Koren, *Spirito Santo, di Parigi, Congregazione dello*, w: *DIP*, t. VIII, kol. 2024–2031.

zgrupowanie posiadało 276 ojców i 280 braci. Trzydzieści lat później (1907) liczba ta wzrosła do 1.643 członków na których składało się 9 biskupów, 747 księży, 221 kleryków, 666 braci misyjnych (53 rodzimych Afrykanów) oraz 745 kandydatów. Duchacze posiadali 189 placówek, z tego 129 w Afryce i 32 domy w Ameryce. W Europie, oprócz seminariów, zgromadzenie prowadziło sierocińce, szkoły rolnicze, domy rekolekcyjne i szkoły apostołskie. Około połowa współbraci w ślubach była zaangażowana w Afryce. Tuzin rodzimych księży i około 100 rodzimych sióstr pracowało w różnych misjach. Rozwój ten został zakłócony w konsekwencjach I wojny światowej. Kapituła Generalna w 1919 r. przystosowała konstytucję do *Kodeksu Prawa Kanonicznego*, nadając im podstawy pod orientacją zasadniczo misyjną⁵³. Bracia mieli odbywać trzyletni okres formacji duchowej i profesjonalnej.

W roku 1926 Le Roy ze względu na zdrowie złożył dymisję. W tym momencie zgromadzenie liczyło 984 ojców i 626 braci misyjnych. W scholastykacie liczba kleryków wzrosła czterokrotnie. Nowicjat w 1898 r. liczył 24 profesów i 120 postulików⁵⁴. Mimo ogromnych strat w personelu misyjnym — 700 misjonarzy straciło życie w ciągu pierwszych 60 lat istnienia zgromadzenia — fundacja rozwijała się nadal dynamicznie⁵⁵, osiągając swoje apogeum w 1959 — 5.200. Po soborze nastąpiły duże zmiany w geografii pochodzenia misjonarzy: jak pierwotnie wszyscy członkowie zgromadzenia wywodzili się z półkuli północnej, to obecnie na ok. 3.000 duchaczy, 1.000 pochodzi z półkuli południowej, przeważnie z Afryki. Misjonarze tego zgromadzenia są obecnie dziś na pięciu kontynentach, niedawno powrócili do Azji i podjęli pracę misyjną na Tajwanie i Filipinach.

ZAANGAŻOWANIE W AFRYCE

Przed fuzją duchacze o. Aleksandra Monneta pracowali w siedmiu prefekturach apostołskich: St. Pierre i Miquelon, Martynice, Gwadelupie, Gujanie i Cayenne, Pondicherie-Chandernagor w Indiach oraz Reunion i Saint Louis w Afryce. O. Libermann, po fuzji zgromadzeń, dołączył do odnowionego zgromadzenia misje rozwiązane Zgromadzenia Niepokalanego Serca Maryi: Mauritius, Reunion oraz

⁵³ A. Cabon, *La Congregazione dello Spirito Santo*, s. 1061.

⁵⁴ M. Briault, *La Reprise des Missions*, s. 474.

⁵⁵ W 1939 r., mając 3.595 profesów, obsługiwali 33 wikariaty i prefektury apostołskie (8 w Ameryce i 25 w Afryce), a w 1968 r. aż 64 (16 w Ameryce i 48 w Afryce). Jako jedni z pierwszych wprowadzili instytucję świeckich katechetów. Na powierzonych im terenach misyjnych w 1931 r. pracowało 13.000, a 1960 – 24.000 katechetów. Duchacze zwrócili też szczególną uwagę na przygotowanie tubylczego duchowieństwa (1931 r. w 14 niższych seminariach duchownych kształcili 433 tubylców, a w 2 wyższych – 52, natomiast w 1960 r. w 31 niższych seminariach było ich 3.135, a w 9 wyższych – 471). Po Soborze Watykańskim II erygowano prowincje zakonne w Brazylii, Nigerii, Tanzanii i Kamerunie. Duchacze zajmują podejmują także głoszenie rekolekcji i misji parafialnych oraz prowadzą własne parafie i sierocińce (1960 we Francji 2.833 dzieci w 22 sierocińcach). Zgromadzenie wydaje również kwartalnik „Spiritus”. W 1976 r. duchacze w 947 klasztorach mieli 4.344 członków, w tym 3.400 kapłanów; por. F. Mientki, *Duchacze*, w: *Encyklopedia Katolicka*, t. IV, Lublin 1985, kol. 302.

Wikariat Apostolski Obu Gwinei⁵⁶. Le Vasseur chciał ograniczyć misje tylko do Reunion, jednak innego zdania był Libermann, który pragnął rozwijać ewangelizację na inne obszary, dlatego przyjął misje w Afryce Zachodniej, mając nadzieję bogatego połowu dusz. Dla Libermanna i jego pokolenia wyrażenie „Obie Gwineje” oznaczało całą Afrykę Zachodnią, od Senegalu (Górna Gwinea) do Angoli (krańcowy punkt Dolnej Gwinei). Wyrażenie to miało również znaczenie mistyczne na określenie „ziemi odkupienia”. Czarna rasa musiała znosić niesprawiedliwie ogromną nędzę, a misjonarze Libermanna byli posłani, aby naprawić to. Planując terytorium Obu Gwinei, podzielił go na pięć regionów administracyjnych z wikariuszem apostolskim rezydującym w Dakarze⁵⁷. Libermann był jednak przeciwny rozproszeniu akcji misyjnej. Z powodu braku środków i ogromnego obszaru Afryki wikariusz apostolski Obu Gwinei Jean-René Bessieux miał wybrać i rozbudować dwie lub trzy najważniejsze stacje misyjne, aby stały się punktami wyjścia dla późniejszych wielkich przedsięwzięć misyjnych w Afryce.

O. Schwindenhammerowi i jego następcy zarzucano, że podejmowali zbyt wiele prac w Europie i USA, kosztem zaniedbania potrzeb misji w Afryce⁵⁸. Terytorium to jednak nie zostało opuszczone, choć kosztowało dużo pieniędzy i ofiar w ludziach. Za czasów Libermanna, od 1842 do 1852 r. wysłano do Afryki w sumie 47 misjonarzy, z których 20 zmarło, 15 powróciło do Francji, a 12 kontynuowało pracę w Afryce. Siedem misji z pierwszych trzynastu trzeba było zamknąć z powodu braku personelu. Z kolei w okresie lat od 1843 do 1862 do Afryki wyjechało 108 misjonarzy, z tej liczby zmarło w ciągu tych 20 lat 42, a 37 musiało wrócić do Europy ze względu na zdrowie. W okresie 30 lat od 1852 do 1882 zmarło 257 misjonarzy, w tym 177 księży i 80 braci⁵⁹.

Jeszcze za życia o. Libermanna z Afryki dochodziło wołanie o coraz więcej misjonarzy, zwłaszcza ze strony bpa Kobèsa, który kontestował zróżnicowanie prac

⁵⁶ J.Th. Rath, *Hundert Jahre Missionare vom Heiligen Geist*, „Missionswissenschaft und Religionswissenschaft”, 1949, nr 1, s. 5.

⁵⁷ B. Sundkler, Ch. Steed, *A History of the Church in Africa*, Cambridge 2000, s. 175.

⁵⁸ Jednak te zarzuty nie znajdują głębszego uzasadnienia. Pod koniec Generalatu Schwindenhammera nie mniej niż 57% księży pracowało na misjach, a za następcy o. Émoneta nastąpił tylko 4% spadek tego udziału. Za rządów o. Aleksandra Le Roya, kiedy prześladowania doprowadziły do zamknięcia wszystkich kolegiów we Francji i Portugalii, liczba księży na misjach nie przekroczyła poziomu 57%. Choć z drugiej strony faktem jest, iż procentowo personel misyjny duchaczy pod koniec kadencji Schwindenhammera był najniższy i wynosił 23%, ale były też ku temu uzasadnione powody. Kiedy następcy zaczęli wysyłać więcej misjonarzy, to zarazem spadła wyraźnie średnia życia misjonarzy. W 1895 osiągnięto najniższy wskaźnik 29 lat i 9 miesięcy. Między 1890–1910 stu czternastu misjonarzy nie osiągnęło 30 lat, podczas gdy 81 innych zmarło między 30 i 35 rokiem życia. Dlatego zrozumiałe były raczej Schwindenhammera za tym, aby nie wysyłać tak dużo, ponieważ zgromadzenie nie było zdolne nadążyć za stratami; por. H.J. Koren, *To the Ends of the Earth*, s. 277. Dane statystyczne są oparte na: *Etats du Personnel i Necrologie de la Congregation du St.-Esprit*.

⁵⁹ Por. J.Th. Rath, *Geschichte der Kongregation vom Heiligen Geist*, cz. IV, s. 200. 12 misjonarzy zmarło między 1872–1877, średnio w wieku 25 lat; por. H.J. Koren, *To the Ends of the Earth*, s. 275.

podejmowanych przez zgromadzenie we Francji⁶⁰. Za następcy o. Schwindenhammera, głównie w początkach jego rządów, nastąpiło zahamowanie misyjnego zaangażowania w Afryce, co też było wymuszone przez trudności personalne zgromadzenia, które koniecznie potrzebowało wzmocnienia instytucjonalnego i personalnego we Francji. Przełożony Generalny przyjmował prace w zakresie opieki społecznej i szkolnictwa, głównie sierocińce i szkoły zawodowe. W 1855 r. pola pracy ewangelizacyjnej misjonarzy Ducha Świętego w Afryce i na Madagaskarze liczyły wraz wyspami Reunion i Mauritius 3.000 chrześcijan. Po czterdziestu latach ich pracy w 1895 r. liczba ta wzrosła do 95.000 (H. Koren podaje ok. 14.000), a po 50 latach w 1905 urosła do 155.000. Natomiast przy końcu rządów o. Le Roya w 1926 r.⁶¹ liczba chrześcijan w misjach duchaczy w Afryce osiągnęła 385.000 katolików (H. Koren podaje 460.000) i 232.000 katechumenów.

Począwszy od 1860 r. zgromadzenie zaczęło zwiększać liczbę wysyłanych misjonarzy. Za o. Émoneta zdecydowana większość misjonarzy duchaczy wyjeżdżała do Afryki. Mimo dużych strat w personelu, pracowało tam w 1896 r. 349 misjonarzy⁶². Przy końcu XIX wieku duchacze posiadali na kontynencie afrykańskim 88 placówek misyjnych. Przeniknęli do interioru afrykańskiego bez przypisywania sobie monopolu misyjnego na Afrykę. W 1895 r. zanim o. Le Roy został Przełożonym Generalnym, duchacze byli odpowiedzialni za wikariaty i prefektury rozciągające się nad Senegalem, Gambia, Sierra Leone, Południową Nigerią, Gabonem, Kongiem Francuskim, Ubangi, Dolnym Kongiem, Angolą, i częścią Kenii oraz Tanganiki. 326 ojców i braci było rozproszonych w 74 placówkach, nadzorujących 300 szkół. Liczba rodzimych księży, braci i sióstr wzrosła z 24 w 1895 r. do 127 w 1926 r.⁶³. Bolesne ofiary poniesione w przeszłości zaczynały przynosić owoce. W 1914 r. zgromadzenie liczyło 1.879 członków: 850 ojców, 359 kleryków i nowicjuszy i 670 braci. Według danych z końca 1913 r. na misjach zgromadzenie posiadało 598 członków: 418 ojców i ok. 180 braci⁶⁴.

⁶⁰ Libermann doradził, aby zmniejszyć liczbę współbraci uczestniczących w misyjnym przedsięwzięciu w Afryce, przede wszystkim z obawy o upadek zgromadzenia. Niektórzy jednak, jak biskup Kobès, byli innego zdania, uważając że zgromadzenie nie powinno być niczym więcej jak tylko kopalnią personelu misyjnego dla Afryki. Kobès za wszystkie niepowodzenia obwinił Założyciela, który nie dawał mu personelu. Upór o. Colliny w dążeniu do otrzymania monopolu w Afryce, jednego z pierwszych nowicjuszy o. Libermanna, upodabnia go z biskupem Kobèsem do dzikusa, który, aby otrzymać owoce z drzewa, ścina całe drzewo u samych korzeni. Trzeba przyznać, że biskup Kobès miał bardzo ambitne plany dla Afryki, i dlatego poszukiwał znacznej siły roboczej. Zaprojektował misje na trasie 5 *leagues*, czyli na terytorium obejmującym ogromną powierzchnię: tuzin misji między Dakarem a Senegalem, następny tuzin między Dakarem i Albreda, i cały sznur misji wzdłuż rzeki Senegal. Jednak jego projektom brakowało wystarczająco systematycznego planowania i wyjątkowo nieszczęśliwie wybierał miejsca na założenie stacji misyjnych. Kiedy w 1872 r. zmarł, zabrał ze sobą do grobu większość swoich rozległych planów; pozostawił po sobie tylko cztery stacje misyjne; por. J.Th. Rath, *Geschichte der Kongregation vom Heiligen Geist*, cz. III: *Pater Libermann*, s. 298–299.

⁶¹ J.Th. Rath, *Hundert Jahre Missionare vom Heiligen Geist*, s. 10; por. też: H.J. Koren, *To the Ends of the Earth*, s. 385.

⁶² Tamże, s. 343.

⁶³ Tamże, s. 385.

⁶⁴ W wyniku I wojny światowej liczba misjonarzy Ducha Świętego na terenach misyjnych spadła w 1918 r. do 542: 370 ojców i 172 braci. Dane zostały zaczerpnięte z: B. Arens, *Handbuch der katholischen Missionen*, Freiburg im Breisgau 1920, s. 63–64.

Przy końcu generalatu o. Le Roya w 1926 r. liczba wikariatów i prefektur wzrosła z 10 do 18 przez dołączenie Kamerunu⁶⁵, części Katangi, Kroonstad w Afryce Południowej⁶⁶ i przez dalsze podziały terytoriów misyjnych⁶⁷. Oprócz tego, zgromadzenie miało pieczę nad 11 terytoriami poza Afryką. Liczba misjonarzy Ducha Świętego w Afryce wzrosła do 547 ojców i braci misyjnych w 160 stacjach misyjnych z 2.500 szkołami.

W Afryce powstała cała sieć misji, która pokrywała szerokie obszary Senegalu, Sierra Leone, Gabonu, Nigerii, Kamerunu, Konga i Ubangi. Ważnym obszarem apostołatu była południowa Angola. Duchacze byli pierwsi zarówno na zachodnim, jak i na wschodnim wybrzeżu Afryki. Na wybrzeżu zachodnim działali w dalszym ciągu od wschodniej Nigerii aż do północnego Konga, a na wybrzeżu wschodnim w Tanganicy (Tanzanii) i w Kenii.

Biorąc pod uwagę chronologiczny rozwój misji, duchacze przybywali kolejno do następujących krajów ze współczesnej politycznej mapy Czarnego Łądu: Mauritiusu (1841), Réunion (1842), Liberii i Wybrzeża Kości Słoniowej (1842), Komorów (1843), Gabonu (1844), Gambii (1849), Mali (1960), Kenii (1863), Sierra Leone (1864), Angoli (1866), Gwinei (1877), Tanzanii (1868), Konga i Namibii (1880), Gwinei Równikowej (1884), Nigerii (1885), Republiki Demokratycznej Konga (1886), Afryki Południowej i Botswany (1886), Kamerunu (1893), Republiki Afryki Centralnej (1894), Madagaskaru (1898), Algierii (1901)⁶⁸.

Za Le Roya zgromadzenie wzmocniło swój potencjał i bardziej otworzyło się na potrzeby misyjne Czarnego Łądu. Le Roy chciał pokazać opinii publicznej dzieło misji w Afryce nie tylko z religijnego punktu widzenia, ale przede wszystkim społecznego. Jego zacięcie badawcze, poważanie jakim się cieszył i publikacje w czasopiśmie *Anthropos* spowodowały, że *L'Institut Catholique de Paris* zaproponował mu, aby zainaugurował Katedrę Historii Religii wykładami na temat religii afrykańskich. Odważnie przyjął to zaproszenie i od 21 grudnia 1909 r. do 22 lutego 1909 r. wygłosił je w Instytucie Katolickim. Le Roy wymieniając najważniejsze zadania misjonarza, twierdził śmiało, że misjonarz poza wieloma ważnymi zadaniami powinien być „misjonarzem nauki”, a w konsekwencji dążyć do

⁶⁵ Prefektura Apostolska Kamerunu istniała od roku 1890, kiedy do pracy przyjechali niemieccy Pallotyni. W trakcie I wojny światowej przybyli tam Francuzi. Stu misjonarzy niemieckich zastąpiło w 1916 r. 10 ojców duchaczy. W styczniu 1920 r. w katastrofie statku „Afryka” zatonęło 16 duchaczy, z których trzech było przeznaczonych do Kamerunu. Na czele tej misji stali Franciszek Ksawery Vogt (1923–1943), po nim René Graffin (1943 – zrezygnował 1961); por. Ph. Laburthe-Tolra, *L'Oeuvre de la Congrégation du Saint-Esprit au Cameroun de 1916 à 1960*, „Mémoires Spiritaine” 13 (2001), s. 61–62.

⁶⁶ Prefektura Apostolska Kroonstad została ustanowiona w 1923 r. W 1935 r. została podniesiona do rangi wikariatu apostolskiego. Przełożonymi tej misji byli duchacze o. Guglielmo Herting (1923–1924) i Léon Klerlein (1924–1948) – potem mianowany Wikariuszem Apostolskim Bethlehemem.

⁶⁷ Łącznie w 144 stacjach misyjnych w 1904 r. pracowało 1.363 zakonników, w tym 696 ojców, 667 braci; por. A. Le Roy, *Początek i rozwój kongregacji zakonnej pod wezwaniem Ducha Świętego*, „MK” 1904, nr 11, s. 292.

⁶⁸ Nowe misje duchaczy w Afryce po I wojnie światowej: Kroonstad 1923, Przylądek Zielony (1941), Mauretania (1955), Ghana (1971), Malawi (1971), Zambia (1971), Etiopia (1972), Gwinea Bissau (1979), Zimbabwe (1983), São Tome Principe (1984), Uganda (1984), Mozambik (1996), Seszele (2000), Benin (2001).

poznania pod każdym względem życia ludów, do których się udaje; w pierwszej kolejności powinien przede wszystkim opanować ich język. Le Roy podkreślał fakt o którym wówczas często zapominano, że każdy lud ma swoją własną cywilizację i, że prawdziwe „dzikusy” są wśród nas. Aby poznać wewnętrzne życie obcej kultury trzeba spełnić najpierw dwa praktyczne warunki: uwolnić się od przesądów i spotykać obce ludy w duchu miłości i empatii; po drugie należy przy zastosowaniu całego rygoru naukowego prowadzić dokładne i długofalowe obserwacje kultur, akcentując przy tym znaczenie szczegółów i zachowania form grzeczności.

Można zapytać, dlaczego Przełożony Generalny Duchaczy świecąc przykładem, nie był wysłuchany i naśladowany przez swoich współbraci, podwładnych, może z wyjątkiem badacza Pigmejów o. Henryka Trillesa (1866–1949) w Gabonie i o. Karola Estermana (1895–1976) w Angoli. Wprawdzie byli też inni duchacze, przejawiający zainteresowanie pracą badawczą, ale było to raczej zjawisko marginalnie, np. w Kamerunie o. Jean-Marie Carter (1901–1960), który przez 24 lata badał i przebywał wśród ludu Kribi. Jeszcze mniej było etnologów (dwóch w Kamerunie: o. Antoni Stoll (1889–1973) i o. Louis Guillemain (1902–1991). Wielką postacią misji kameruńskich duchaczy był Wikariusz Apostolski Franciszek Ksawery Vogt (1870–1943), który zyskał sobie ogromny szacunek wśród rodzimej ludności afrykańskiej przez osobiste świadectwo szacunku i miłości wobec każdego. W języku ewondo nazwano go „Ojca Ojców”⁶⁹.

Duchacze mało interesowali się etnologią lub kulturą afrykańską⁷⁰. Wielu uważało, że Czarni mają duszę i są powołani do życia wiecznego, ale — jak kobiety — są opóźnieni w ewolucji. Należy ich więc traktować z dobrocią, ale również z pobłażliwością i paternalistycznie. Ewolucja potrzebuje wieków, zanim będą gotowi nadawać na tej samej fali. Byli jednak i tacy, którzy w duchu swojego założyciela o. Libermanna byli antyrasistowscy, wrażliwi na formułę św. Ireneusza *gloria Dei homo vivens*, którą bezpośrednio stosowali do braci Afrykanów. Kochali ich takimi, jakimi zostali stworzeni przez Boga z ich zwyczajami i dążyli do dzielenia jak najwięcej swojego życia z nimi po bratersku⁷¹.

Według danych Heimbuchera z 1907 r. Zgromadzenie Ducha Świętego prowadziło w Afryce 129 stacji misyjnych z 310.000 katolików i 100.000 katechumenów na ogólną liczbę pogan 30–40 milionów. Misjonarze posiadali ogółem 246 kościołów i kaplic, 314 szkół podstawowych i 93 szkoły zawodowe z 23.034 uczniami. W Afryce pracowało wówczas 336 ojców misjonarzy i 199 braci oraz 7 księży rodzimych. W czterech seminariach kształciło się 64 rodzimych seminarzystów i 53 rodzimych braci oraz 416 katechistów⁷². Na zakończenie spojrzmy na geografię zaangażowania misyjnego misjonarzy Libermanna w Afryce w 1914 r.⁷³, kiedy zgromadzenie prowadziło działalność i zarządzało 9 wikariatami aposto-

⁶⁹ Ph. Laburthe-Tolra, *L'Oeuvre de la Congrégation du Saint-Esprit au Cameroun*, s. 61–80.

⁷⁰ Tenże, *L'ethnologue Alexandre Le Roy (1854–1939)*, s. 70–71.

⁷¹ Tenże, *L'Oeuvre de la Congrégation du Saint-Esprit au Cameroun*, s. 76.

⁷² M. Heimbucher, *Die Orden und Kongregationen der katholischen Kirche*, t. III, Paderbon 1908², s. 480.

⁷³ B. Arens, *Handbuch der katholischen Missionen*, s. 63–64.

kimi, 7 prefekturami apostolskimi i 4 misjami⁷⁴. Poniższa prezentacja pokazuje nie tylko zasięg zaangażowania misyjnego duchaczy w Afryce, ale również pokazuje ich organizację misyjną i jej przedstawicieli na Czarnym Lądzie.

WYKAZ TERYTORIÓW i PRZEŁOŻONYCH MISYJNYCH W AFRYCE

WIKARIATY APOSTOLSKIE:

1. Sierra Leone (1858)
  - Melchior de Marion Brésillac — SMA (1858)
  - Edouard Blanchet (1863–1869)
  - Anthony Fritsch (1869–1870)
  - Joseph d'Hyevre (1870–1874)
  - Charics Gommenginger (1874–1879)
  - Edouard Blanchet (1879–1892)
  - James Browne (1892–1903)
  - John O'Gorman (1903–1932 zrezygnował)

2. Obu Gwinei (1863)⁷⁵
  - Edward Barron (1842–1844)
  - Eugène Tisserant (1844–1846)
  - Jean-Benot Truffet (1846–1847)
  - Jean-René Bessieux (1848–1876)
  - Pierre-Marie Le Berre (1877–1891)
  - Alexandre Le Roy (1892–1896 — wybrany Przełożonym Generalnym)
  - Jean Adam (1897–1914 zrezygnował)

3. Senegambii (1863)⁷⁶
  - Aloyse Kobès (1863–1872)
  - Jean-Claude Duret (1873–1875)
  - François-Marie Duboin (1876–1883 zrezygnował)
  - François-Xavier Riehl (1883–1886)
  - Mathurin Picarda (1887–1889)
  - Magloire Barthet (1889–1898 zrezygnował)
  - Joachim-Pierre Buléon (1899–1900)
  - François-Nicolas-Alphonse Kunemann (1901–1908)
  - Jacek Jalabert (1909–1920)
  - Louis Le Hunsec (1920–1926 — wybrany Przełożonym Generalnym)

⁷⁴ Jeszcze dziesięć lat wcześniej (15 kwietnia 1904 r.) o. Le Roy informował, że jego misjonarze pracują w Afryce w 7 wikariatach apostolskich, 4 prefekturach apostolskich i 11 misjach; por. A. Le Roy, *Początek i rozwój kongregacji zakonnej*, s. 292.

⁷⁵ Wikariat sięga swoją historią Prefektury Apostolskiej Obu Gwinei i Senegambii, utworzonej w roku 1842. Dlatego wymieniam także przełożonych prefektury apostolskiej, której pierwszym przełożonym był ksiądz diecezjalny z USA. W 1846 r. prefektura została podniesiona do rangi Wikariatu Apostolskiego Obu Gwinei, Senegambii i Gabonu, natomiast po oddzieleniu wikariatu Senegambii (1863) zmieniła nazwę.

⁷⁶ Od 1873 r. Prefektura Apostolska Senegalu.

4. Zanzibaru (1883)⁷⁷
Raoul Le Bas de Courmont (1883–1896 zrezygnował)
Emile Allgeyer (1897–1913 zrezygnował)
John Gerald Neville (1913–1930 zrezygnował)
5. Ubangi (1890)⁷⁸
Hippolyte Carrie (1886–1890)
Prosper Augouard (1890–1921)
6. Północnego Madagaskaru (1898)⁷⁹
François-Xavier Corbet (1898–1914)
Auguste Julien Pierre Fortineau (1914–1946 zrezygnował)
7. Bagamoyo (1906)⁸⁰
François-Xavier Vogt (1906–1921)
8. Loango (1907)⁸¹
Hippolyte Carrie (1890–1903 zrezygnował)
Louis-Jean-Joseph Derouet (1907–1914)
9. Kilimandżaro (1910) w Niemieckiej Afryce Wschodniej (1866)
Aloys Munsch (1910–1922 zrezygnował)

PREFEKTURY APOSTOLSKIE:

1. Komorów i Wysp Mayotta
Nossi-Bé (1848)⁸²
2. Dolnego Konga (1865)⁸³
Pascal Campana (1887–1901)
Faustino Moreira dos Santos (1919–1941)
3. Górnej Cimbabesi (1879)⁸⁴
Alfredo Ludovico Keiling (1909–1937)
4. Dolnego Nigru (1884)⁸⁵
Józef Lutz (1885–94)

⁷⁷ W 1860 utworzono Prefekturę Apostolską Zanzibaru na terenie Angielskiej Afryki Wschodniej.

⁷⁸ W 1886 r. powstał Wikariat Apostolski Konga Francuskiego. Wymienia się tu pierwszego jej prefekta apostolskiego. Duchacze założyli tam najpierw stację misyjną w Brazzaville (1887).

⁷⁹ Prefektura Apostolska Madagaskaru powstała w 1848 r., a jej prefektem został Alexandre Monnet (1848–1849), były Przełożony Generalny duchaczy.

⁸⁰ Bagamoyo znajdowało się na terenie Niemieckiej Afryki Wschodniej, gdzie duchacze przybyli w roku 1866.

⁸¹ Wikariat Apostolski Dolnego Konga Francuskiego został założony w 1886 r. Duchacze rozpoczęli swoją misję od Landana w 1873 r.

⁸² Misjonarze Ducha Świętego rozpoczęli tam ewangelizację od 1878 r.

⁸³ Misję rozpoczęto w 1873 r. od Landana (Cabinda).

⁸⁴ Od 1892 istniała już Prefektura Apostolska Górnej Cimbabesi.

⁸⁵ Inna nazwa prefektury to Onitsha (1884), od 1920 został utworzony Wikariat Apostolski.

- Józef Maria Reling (1896–98)
 René Pawlas (1898–1900)
 Léon Lejeune (1900–1905)
 Joseph Shanahan (1905 — zrezygnował 1931)
5. Gwinei Francuskiej (1897)⁸⁶
 Auguste Lorber (1897–1899)
 ? Ségala (1899–1910)
 Raymond Lerouge (1911–1949)
6. Ubangi-Schari (1909)⁸⁷
 Pietro Cotel (1909–1913)
 Jean Calloch (1914–1927)
7. Północnej Katangi (1911) — Kongo Belgijskie (1907)
 Emilio Callewaert (1912–1922)

MISJE:

1. Mauritius (1841) — od 1847 diecezja Port Louis
2. Reunion (1842)⁸⁸
3. Cunene (1882)⁸⁹
4. Lunda (1900) obecność duchaczy od 1873 r.

MISSIONARI PER L'AFRICA CONGREGAZIONE DELLO SPIRITO SANTO – LA CARATERISTICA E LE TAPPE DELLO SVILUPPO

SOMMARIO

In questo l'articolo vengono presentate le tappe di sviluppo della Congregazione dello Spirito Santo (Spiritani) dalle sue origini, 27 maggio 1703, fino alla Prima Guerra Mondiale. Il primo fondatore dei Spiritani era un giovane diacono francese di ventiquattro anni: Claude-Francois Poullart des Places (1679–1709). All'inizio questi volle fondare un seminario dedicato allo Spirito Santo e con la Vergine Maria come guida, aperto a giovani poveri. La Congregazione c sorta dalla necessità di formare giovani, poveri, a servizio delle popolazioni abbandonate. La giovane Congregazione si aprf rapidamente al lavoro missionario nelle colonie francesi, d' oltremare, soprattutto in Africa. Nel 1848 Francois Libermann divenne il secondo fondatore della congregazione, unendola alla Congregazione

---

⁸⁶ Prefektura Konakri została przemianowana w 1920 r. na Wikariat Apostolski (1864–1897).

⁸⁷ Dziś Afryka Centralna.

⁸⁸ Prefektura Apostolska Bourbon powstała w 1841, a w 1850 r. erygowano diecezję Saint Denis.

⁸⁹ Misja „Sui Iuris” od roku 1906. Przełożonym tej misji został wyznaczony Benoit-Marius Bonnefoux (1904–).

del Sacro Cuore di Maria che aveva fondato nel 1841, e orientandola, in modo prioritario, verso la attività missionaria sul continente africano. Lo scopo principale dei Spiritani era la fondazione della Chiesa, l'attività educativa e la formazione del clero locale. Dopo la morte del Fondatore F. Libermann i suoi successori Ignazio Schwindenhammer (1853–1881), Federico Le Vasseur (1881–1882), Ambrogio Emonet (1882–1895) e Alessandro Le Roy (1895–1926) hanno contribuito in modo significativo allo sviluppo della Congregazione, specialmente nell'ambito delle missioni africane. Al 31 dicembre la congregazione contava 717 case e 3.032 religiosi professi, 2.235 dei quali sacerdoti.